

УДК 342.56:342.3

*Кічмаренко С. М.,
аспірант Науково-дослідного
інституту публічного права*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІСЦЯ І РОЛІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВИ

У статті розкриті адміністративно-правові аспекти місця і ролі судової влади в механізмі держави. Виявлено, що згідно з розділом влади в нашій країні, судова гілка влади є окремою і самостійною, що необхідним елементом правової держави. З'ясовано, що судова влада має бути забезпечена незалежними повноваженнями, мати особливі гарантії незалежності, а будь-який незаконний вплив на суддів забороняється та карається законом.

Ключові слова: *влада; забезпечення; заходи; незалежність; справедливість; суд; суддя.*

В статье раскрыты административно-правовые аспекты места и роли судебной власти в механизме государства. Выведено, что в соответствии с разделом власти в нашей стране, судебная ветвь власти является отдельной и самостоятельной, необходимым элементом правового государства. Выяснено, что судебная власть должна быть обеспечена независимыми полномочиями, иметь особые гарантии независимости, а любой незаконное влияние на судей запрещается и карается законом.

Ключевые слова: *власть; меры; независимость; обеспечения; справедливость; суд; судья.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, основну роль у вирішенні правових суперечок конкретними особами, а також захисті їх порушених прав та свобод відіграє судова гілка влади. Відтак, за часи незалежності наша держава пройшла довгий та тернистий шлях для забезпечення справедливого й незалежного здійснення правосуддя.

В кожній цивілізованій правовій державі, громадянин який звертається до суду розраховує на справедливий розгляд судової справи та недопущення впливу інших владних сил на винесення судового вироку. Однак в нашій країні з приводу цього виникає багато проблем, які за-

лишаються не вирішеними до цих пір.

Рівень довіри громадян до судів є не високим, Дослідження Центру Разумкова свідчить, що суди системно почали використовуватися не за призначенням і не за тими принципами, які є природними для правової системи. На думку експертів цього центру сьогодні лише 7% громадян України довіряють судам, а 72% переконані, що суди не є незалежними [1]. Хоча ми не погоджуємося у повному обсязі з такими висновками, однак змушені констатувати рівень довіри до судової гілки влади дійсно є не таким який би задовільнив народ України.

На сьогоднішній день, більшість громадян нашої держави зверталися до суду, або тим чи іншим чином приймав участь у вирішенні судового спору. Але не завжди наявність усіх доказів, що підтверджує правоту однієї із сторін, гарантує винесення справедливого вироку. Оскільки існує багато способів впливу на суддів, які заважають винести рішення незалежно так як завжди знайдеться сторона, що бажає його прийняти на свою користь. І хоча ця проблема не є єдиною в судовій системі, проте на наш погляд, вона є провідною, тому для їх подолання потрібно спрямовувати усі зусилля суспільства і державної.

Таким чином, адміністративно-правові аспекти місця і ролі судової влади в механізмі держави зумовлюють актуальність даного питання. Оскільки незалежність, відокремленість та самостійність судової гілки влади від інших є досить спірним чинником на даний момент, який потребує особливого дослідження в науковій сфері. Адже саме судова гілка влади відіграє, основну роль у забезпеченні порушених основоположних прав та свобод людини і громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему адміністративно-правового забезпечення незалежності судової влади досліджували вчені правники, серед них: Т. Ginsburg, С. Аскеров, І. Баранник, С. Бондар, В. Галуцько, О. Дручекб, М. Запорожець, А. Іванищук, Р. Ігонін, Ю. Касараба, В. Кириченко, Г. Кравчук, В. Кривенко, Р. Куйбіда, Н. Литвин, А. Мукшименко, І. Назаров, О. Прокопенко, В. Тісногуз, А. Філіппов, І. Хитра, Z. Aziz, N. Garoura та ін. Проте, аналізованої нами проблема-

тики вони торкалися лише опосередковано, досліджуючи інші більш загальні, спеціальні чи суміжні чинники.

Виклад основного матеріалу.

Правова природа судової влади полягає в тому, що в правовій державі вона підпорядковується єдиним правилам, найважливішими з яких є самостійність та незалежність. При цьому необхідно визнати, що судова влада не може існувати й функціонувати поза політикою, ізольовано від її проблем, які стоять перед суспільством [2, с. 69–73].

Загальновизнано, що самостійність – основна та обов'язкова ознака будь-якої влади [3]. Звертаючись до загальної теорії держави та права в якій зазначено, що принцип незалежності судової влади є закріпленим на законодавчому рівні. На думку вчених Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого структура незалежності судової влади представлена двома рівнями – зовнішнім і внутрішнім. Зовнішній рівень незалежності містить політичну й соціально-економічну незалежність. Рівень політичної незалежності абсолютно виключає можливість будь-якого впливу політичних партій, громадських рухів чи їх лідерів на судову владу. Внутрішній рівень незалежності судової влади містить три складники: по-перше, це процедура здійснення судової влади; по-друге, статусні гарантії суддів; по-третє, побудова судової системи [4].

На слушну думку професора Чиказького університету З. Азіза незалежність судової влади витікає із принципу розподілу влад, сформованої французьким мислителем Шарль Луї де Монтеск'є, який стверджував, що «свобода буде втрачена», якщо

судова влада не відділена від законодавчої і виконавчої влади. Поділ повноважень влади на законодавчі виконавчі і судові функції органів державного управління, як окремих і незалежних органів, обмежує можливість зловживань з боку уряду, та збалансовує усі три гілки влади. Наприклад, презентуючи Білль про права (США) Джеймс Медісон визначав, що «незалежні суди справедли-вості» є хранителями прав і непроникним оплотом проти будь-якого незаконного впливу. З цієї точки зору соціальна цінність незалежності судової влади полягає в тому що вона є потужним інструментом в охороні права громадян, найкращою гарантією їх свобод і неупередженого правосуддя проти гноблення виконавчих та інших органів влади [5].

Таким чином, самостійність і абсолютна незалежність є найважливішими правилами судової влади до яких має прагнути вітчизняна судова система.

Згідно з вищезазначеним незалежність судової гілки влади представлена двома рівнями - зовнішнім і внутрішнім. Відповідно до зовнішньої незалежності ми відносимо: судову незалежність, яка закріплена на законодавчому рівні; незалежність здійснення судочинства від виконавчої та законодавчої гілки влади; незалежність судової гілки влади від будь-яких сторонніх чинників, а саме від державних органів, політичної влади та громадськості; незалежність та єдність суду в сфері судового управління; виконання судових рішень всіма державними високопосадовцями.

На нашу думку, до внутрішньої незалежності судової гілки влади ми відносимо: високу матеріальну за-

безпеченість та незалежність суддів; моральну та висококваліфіковану особистісну якість суддів; авторитетність кожного представника судової влади; недопущення суддями прийняття неправомірних судових рішень.

Як зазначає, І. Я. Фойницький роль і місце судової влади в будь-якій державі зумовлені як системою формування судів, так і ступенем незалежності суду від законодавчої, виконавчої, політичної влади і захищеності суддів від багатьох негативних факторів, що впливають на судову діяльність [3].

Згідно загального міжнародного досвіду, основними засадами формування судової системи є: закріплення на законодавчому рівні належного статусу суддів; встановлення якісної незалежності кожного судді та судової системи загалом; судді повинні мати всі необхідні повноваження для виконання ними поставлених задач; суддя повинен приймати рішення без будь-якого стороннього впливу або тиску на нього та членів його сім'ї (тобто особисте життя судді має бути закритим та недоступним); суддя повинен доповідати про обставини справи тільки посадовим особам, які мають відношення до судового управління, щоб запобігти не законного впливу на хід судового процесу; не допущення передачі справи іншому судді (винятком з цього правила може бути тільки хвороба або особиста зацікавленість судді у певній справі); розподіл справ має відбуватися тільки автоматизованим шляхом, щоб уникнути людського фактору (тобто отримання особистої вигоди); суддя повинен робити висновки по справі, виключно з наявних доказів, вести процеду-

ру засідання та виносити рішення згідно чинного законодавства.

Вагомі засади, які визначають незалежність судової гілки влади України, безпосередньо містяться в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», а саме: 1) незалежність та самостійність судової системи. Судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом (ч. 1 ст. 1); здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу; суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права (ч. 1 ст. 6); 2) право на судовий захист кожного громадянина своїх прав та інтересів. Кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом (ч. 1 ст. 7); 3) правосуддя в Україні здійснюється на засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак (ч. 1 ст. 9); 4) право на правову допомогу. Кожен має право користуватися правовою допомогою при вирішенні його справи в суді. Кожна особа є вільною у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах в Україні діє адвокатура (ст. 10); 3) гласність судового процесу. Розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених процесуальним

законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Кожен, хто не є стороною у справі, має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом. Учасники судового процесу та інші особи, присутні на відкритому судовому засіданні, можуть використовувати портативні аудіотехнічні засоби. Проведення в залі судового засідання фото - і кінозйомки, відеозапису, а також транслявання судового засідання допускається за рішенням суду. Розгляд справи у закритому судовому засіданні допускається за вмотивованим рішенням суду у законодавчо передбачених випадках; 4) обов'язковість судових рішень визначає повноту судової влади. Розгляд справи у суді закінчується судовим рішенням. Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, об'єднаннями громадян, іншими організаціями, громадянами та юридичними особами на всій території України. Невиконання судових рішень тягне передбачену законом відповідальність. Судові рішення інших держав є обов'язковими до виконання на території України за умов, визначених законом, відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 13) [6].

Тож при умові дотримання цих засад, як фізичні так і юридичні особи нашої держави, можуть розраховувати на якісний судовий захист своїх законних прав та інтересів. Однак існують проблеми, які пов'язані

із взаємовідносинами різних гілок влади. Зокрема, це дотримання їх рівноваги, запобігання підміни однієї іншою та розв'язання конфліктів, які виникають в процесі їх діяльності.

Таким чином, відособленість гілок влади не означає їх повної ізолюваності. Заради забезпечення рівноваги між ними кожній з гілок надаються спеціальні повноваження із впливу на діяльність інших гілок влади. Саме з реалізацією цих повноважень пов'язане існування системи так званих стримувань і противаг, яка є невід'ємною й важливою складовою поділу влади. З її допомогою здійснюється взаємовплив усіх гілок влади, підтримується рівновага між ними. Це досягається шляхом надання дозволу органам однієї з гілок діяти в певних межах у сферах інших гілок. Таким чином, забезпечується взаємостримування гілок, їх взаємний тиск та збалансування влади [7, с. 153–159].

Конституція України (ст. 6) закріплює, що влада в державі здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу й судову. Так виділяється особливість та відокремленість судової системи, водночас виникає потреба закріпити й сформулювати її повноваження на законодавчому рівні [8].

На думку багатьох вчених, теорія поділу влади, а також самостійність суду виникли ще в античних державах [9, с. 270–276]. Стародавні мислителі виділили декілька обов'язкових ознак цієї теорії, відповідно до якої існують відносно самостійні елементи держави, кожен з яких виконує певні внутрішні функції, зміст яких зумовлений соціальним поділом суспільства. Ці елементи тісно взаємодіють між собою, до-

помагаючи й взаємостримуючи один одного. Аналіз літературних джерел свідчить, що концептуальні засади поділу влади розроблені в працях Аристотеля, Платона, Епікура та ін. Найважливішим є те, що ці засади не тільки були втілені в судовій практиці античного світу, а й знайшли своє відображення у Великій хартії вольностей 1215 р [10].

З точки зору багатьох дослідників, найбільш істотні елементи концепції поділу влади й обґрунтування ролі влади судової містяться в працях французьких політичних мислителів Ш. Л. Монтеск'є та Ж. Ж. Руссо. У контексті функціонування судової влади дуже важливе значення має висновок Ш. Л. Монтеск'є, згідно з яким у кожній державі існують три різновиди влади – законодавча, виконавча й провідна в питаннях цивільного права. Остання (її можна назвати судовою) карає за злочини й вирішує спори при зіткненні інтересів приватних осіб. Розглядаючи судову владу, філософ користується декількома вихідними положеннями. За своїм призначенням вона є регулюючою, необхідною, щоб стримувати від крайностей законодавчу й виконавчу [11, с. 290]. Він розвиває погляди на функції й процедури судової влади. На його думку, ця «третья» влада здійснює функції правосуддя й охорони свободи та особистої безпеки громадян. Що стосується ролі суду в цьому процесі, то Ш. Л. Монтеск'є вважав, що суддівських функцій замало, оскільки всі перешкоди, витрати й самі помилки правосуддя є тією ціною, яку громадянин сплачує за свободу [11, с. 225].

З вищесказаного зрозуміло, що поділ влад так чи інакше був невід'ємною та потрібною частиною в

державному управлінні ще з давніх часів. Окремим питанням є взаємостримування та збалансування виконавчої, законодавчої та судової гілок влади в Україні, задля їх ефективної та цілеспрямованої роботи, адже по великому рахунку, вони мають на меті забезпечити законні права та інтереси громадян нашої держави.

Відмінність судової влади від інших полягає у специфічному функціонуванні судової влади, прав та обов'язків, які притаманні тільки їй. А також встановленої на законодавчому рівні особливості, що «суди у здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону» (ст. 129 Конституції). Забезпечення ж фінансами та організаційні питання роботи суддів здійснюються виконавчою владою [8].

Зокрема, в основному законі країни Конституції, містяться деякі обмеження щодо професійних суддів відповідно до якого вони не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої (ч. 2 ст. 127 Конституції). Ці обмеження є гарантією для попередження неправомірного використання наданих суддями владних повноважень та непорушності їх репутації та авторитету [8].

Слід звернути увагу, що законодавство країн Центральної й Східної Європи з метою зміни сформованої раніше традиції, що вимагала членства судді в партії, яка була при владі, забороняє суддям бути членами будь-якої політичної партії. Законодавство ж північноєвропейських

країн, зокрема держав загального права, здебільшого сприймає суддів як звичайних громадян, а отже, такими, які не можуть бути позбавлені права на членство в політичних партіях. У більшості держав від суддів вимагається лояльне ставлення до існуючого ладу й утримання від активних політичних дій, особливо спрямованих проти чинної влади [10].

Установлення певних заборон зумовлено тим, що ніякі політичні, ідеологічні чи інші пристрасті та інтереси судді не повинні впливати на справедливість винесеного ним рішення. Судові рішення мають бути засновані виключно на законі, забезпечуючи тим самим підтримку державного устрою. Суди не дають оцінки діяльності державних органів, не втручаються в їхню діяльність і не можуть творити норм права. У рішеннях судів виявляється правова позиція суддів, яка має не залежати від їх практичної діяльності та політичних поглядів [12, с. 5].

Згідно Конституції, суддям забороняється поєднувати їх основну діяльність з іншою трудовою діяльністю, винятком з цього правила може бути тільки наукова, викладацька та творча діяльність. Та це й не дивно, оскільки саме це правило забезпечує незалежне та неупереджене ставлення до своїх трудових обов'язків, а також запобігає використанню ним своїх службових обов'язків у власних цілях. Тож таким чином забезпечується репутація та авторитет судової влади [8].

В Європейській Хартії про Закон «Про статус суддів» (п. 4.2), зазначено, що судді вільно здійснюють діяльність за межами свого суддівського мандата, в тому числі діяль-

ність, що є уособленням їхніх громадянських прав. Ця свобода не може бути обмежена, до тих пір поки така стороння діяльність не стане несумісною з упевненістю в неупередженості або незалежності або ж з його готовністю ретельно займатися в належні терміни поставленими перед ним питаннями. На заняття сторонньою діяльністю (крім літературної та художньої), пов'язаної з винагородою, необхідне отримання попереднього дозволу на умовах, встановлених Законом [6].

Тобто, поряд із своїми основними повноваженнями суддя може займатися й іншими видами діяльності, що не порушують його прав як громадянина певної держави. Однак, ця свобода може бути порушена, якщо суддя змушує засумніватися в своїй незалежності та неупередженості, поряд із цим потрібно враховувати й розумні строки розгляду справи. Тобто, щоб діяльність судді (яка не пов'язана з професійною) не заважала вчасному виконанню його обов'язків.

Отже незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу, яка гарантується Конституцією та законами України і при здійсненні правосуддя, вони повинні підкорятися лише закону. Відповідно будь-який вплив на суддів суворо заборонений законом. Також незалежність

забезпечується особливим порядком їх обрання, призначення або звільнення з посади та захистом їх особливих прав та інтересів, безпеки суддів та їх сімей, достатнього матеріального забезпечення правового та соціального захисту.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане можна зробити наступні висновки, щодо адміністративно-правових аспектів місця і ролі судової влади в механізмі держави: по-перше, згідно поділу влад у нашій державі, судова гілка влади є окремою та самостійною, тому це є необхідним елементом кожної правової держави; по-друге, судова влада забезпечена незалежними повноваженнями для її ефективного функціонування; по-третє, судді мають специфічну професійну діяльність, тому вони повинні мати особливі гарантії незалежності; по-четверте, згідно ч.2 ст. 126 Конституції України «вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється» тут мається на увазі, що судді є незалежними у своїй діяльності від будь-кого, а також заборону втручання в їхню діяльність з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, фізичних та юридичних осіб з метою перешкоди винесення суддями неправомірного рішення.

Список використаних джерел

1. Судова влада перестала існувати як самостійна – опитування експертів. Центр Разумкова. 2013. URL:http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=4022
2. Фойницький И. Я. Курс уголовного судопроизводства. СПб., 1997. Т.1. 607 с.
3. Решетников Ф. М. Правовые системы стран мира справочник. М.: Арена. 1993. 321 с.
4. Марочкін І. Є. Організація судових та правоохоронних органів: навч. посіб. Харків. Право, 2000. 270 с.

5. Aziz Z. Huq. Judicial Independence and the Rationing of Constitutional Remedies. *Duke Law Journal*. 2015. # 1. URL.: <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3816&context=dlj>.

6. Про судоустрій і статус суддів. Верховна Рада України. Закон від 7 лип. 2010 р. № 2453-VI. Урядовий кур'єр від 12 серп. 2010 р. № 148.

7. Куцин М. М. Судова влада в системі поділу влади у контексті її самостійності. *Держава і право*. 2003. Вип. 34. С. 153–159.

8. Конституція України Верховна Рада України: Конституція. Закон від 28 черв. 1996 р. № 254. Офіційний вісник України від 1 жовт. 2010 р. № 72.

9. Данієлян Ю. О. Судова влада в системі поділу влади в умовах сучасного державотворення. *Проблеми законності*. 2009. № 101. С. 270–276.

10. Струс-Духнич Т. В. Роль і місце судової влади у правовій державі.

11. Монтеск'є Ш. Л. Избранные произведения. М.: Политиздат. 1955. 799 с.

12. Селіванов А. О. (кер. авт. кол.), Фесенко Є. В., Рудюк Н. С. та ін. Організація судової влади в Україні. Перший аналіз нормативного змісту Закону України «Про судоустрій України». Київ, 2002. 112 с.

S. Kichmarengo,

*Postgraduate of the Scientific-Research Institute
on Public Law*

ADMINISTRATIVE-LEGAL ASPECTS OF THE PLACE AND ROLE OF THE JUDICIAL POWER IN THE STATE MECHANISM

The article deals with the administrative and legal aspects of the place and role of the judiciary power in the state mechanism. It has been cleared up that, in accordance with the power distribution in our country, the judiciary branch is separate and independent. It is an essential element of the rule of law in our country. The judiciary power should be provided with independent authorities and have special guarantees of its independence. Any illegal influence on judges is prohibited and punishable by law.

In accordance with the above mentioned, the independence of the judiciary branch of power is represented by two levels, namely external and internal one. The external independence of courts is envisaged by the national legislation; the trial should be independent from the executive and legislative branches of power, as well as from any external influence, namely the state bodies, political power and civil society; the court independence and unity in the sphere of the judiciary management; obligatory fulfillment of the court decisions by everybody, including the high state officials.

It has been determined that the internal independence of the judiciary branch of power means the following: the high level of the material and financial supply of courts; morals and high qualification of the judges; authority of each representative of the judiciary power; preventing the judges to make illegal court decisions. Independence of courts is the inseparable element of their status, which is guaranteed by the Constitution and laws of Ukraine. They should follow only the legislation demands and any influence on judges is strictly forbidden by law.

Independence of judges is guaranteed by the special order of their election, appointment and release from their posts, as well as by the protection of their special rights and interests. Safety of the judges and their families, sufficient material supply (good salaries), legal and social protection are also elements of their independence.

From ancient times the division of powers has been inseparable element of the state power. Mutual restraint and balancing of the judiciary, legislative and executive branches of power in Ukraine for the sake of their efficient and purposeful work is important for protection of the legal rights and interests of the Ukrainian citizens.

It has been cleared up that the administrative and legal aspects of the place and role of the judiciary power in the state mechanism are the following: first, according to the division state power in Ukraine the judiciary branch of power is unique and independent, so, it is necessary element of every legal country; second, the judiciary power is provided with the independent authorities for its efficient functioning; third, judges have specific professional activities, so, they should have special guarantees of their independence; forth, according to the part 2 of the Art.126 of the Constitution of Ukraine «any influence on judges is forbidden» that means their independence from anybody and that it is forbidden for the state bodies, institutions and organizations, bodies of the self-governance and their officials, physical and legal persons to interfere into the judges' activities. It prevents them to make illegal decisions.

Key words: court; independence; judge; justice; measures; power; software.

Надійшла до редакції 15.10.2017